

6. Яким є порядок розгляду заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України?

7. Які повноваження має Верховний Суд України за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України?

8. Що має бути зазначено у постанові Верховного Суду України?

Розділ 19 ПЕРЕГЛЯД РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

§ 1

Поняття та значення перегляду судових актів за нововиявленими обставинами

Перегляд судових актів за нововиявленими обставинами є одним із видів перегляду актів господарського суду. Разом з апеляцією та касацією цей вид перегляду також є важливою гарантією захисту судами прав та охоронюваних законом інтересів у разі спотворення доказів або їх замовчування при первинному розгляді справи, що виявилось пізніше.

Основна відмінність та унікальність перегляду за нововиявленими обставинами указаних видів — це перегляд судового акта тією самою інстанцією, що прийняла оскаржуваний акт (на відміну від апеляційного та касаційного перегляду, метою яких є перевірка правильності застосування норм законодавства нижчестоящими інстанціями та виправлення їх помилок).

Перегляд за нововиявленими обставинами, навпаки, має мету вирішити справу, в якій немає помилки господарського суду. Суддя правильно застосував норми матеріального та процесуального права, однак після прийняття судового акта був виявлений факт, що ставить під сумнів правильність цього акта, і цей факт ні заявнику, ні судді під час розгляду господарської справи відомий не був (саме тому законодавець наділяє правом перегляду того самого суддю, який прийняв оскаржуваний судовий акт).



Наприклад, суддя у своєму рішенні про стягнення орендної плати посилається на преюдиціальний факт — право власності позивача на майно, встановлений в іншому рішенні господарського суду. Але згодом цей преюдиціальний факт було змінено — попереднє рішення скасоване та визнано право власності на майно за відповідачем. Таким чином, суддя на момент розгляду справи про стягнення орендної плати не міг знати про наявність правомочностей власника у відповідача, що призвело до прийняття неправильного рішення.

Відповідно до ст. 112 ГПК України господарський суд може переглянути прийняте ним судові рішення, яке набрало законної

сили, за нововиявленими обставинами. Обов'язковою вимогою перегляду є: істотне значення обставини для справи (фактичні дані безспірно ставлять під сумнів правильність оскарженого акта), а також невідомість про її існування заявником в період розгляду справи. Ця інформація також не повинна бути відомою господарському суду.

Судове рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, третіх осіб або прокурора.

Окрім поняття «нововиявлені обставини» в юридичній літературі можна зустріти термін «нові обставини». Іноді вчені отожднюють ці поняття. Наприклад, В.М. Блинов указував, що підставами для перегляду судових рішень, які вступили в законну силу, можуть бути не лише вказані в законі нововиявлені обставини, а й нові обставини¹. Проте основна відмінність між новими та нововиявленими обставинами полягає в тому, що нові обставини об'єктивно не існували на момент винесення судового акта, а з'явилися вже після набрання ним законної сили.



Наприклад, рішення господарського суду було винесено на підставі публікації податкових відомостей, які вказували, що одне з підприємств після припинення договору з іншим суттєво знизило надходження коштів до державного бюджету. В цьому випадку не було встановлено нововиявлених обставин, оскільки публікація інформації податкової служби, хоча й має прямий зв'язок зі справою, але є негативним наслідком розірвання договору — новою обставиною, що виникла згодом, на відміну від нововиявленої обставини, яка має існувати на момент винесення судового рішення.

Отже, відмітні риси нових та нововиявлених обставин:

1. Нововиявлені обставини мають об'єктивно існувати на момент вирішення справи по суті. Нових обставин не було на момент розгляду справи, і вони виникли після винесення судового акта або під час провадження заявник приховав існування вказаних обставин.

2. Нововиявлені обставини завжди мають істотне значення для справи. Нові обставини (матеріали) можуть не бути визнані господарським судом істотними при прийнятті рішення у справі.

3. Нововиявлені обставини мають об'єктивно існувати на момент вирішення господарської справи по суті. Нові (додаткові) матеріали з'являються після винесення судового акта.

4. Відомості, інформація про факти, що є нововиявленими обставинами, не мають бути відомими на момент винесення судового акта ні заявникові, ні господарському суду (крім випадку злочинних зловживань суддею). Для нових (додаткових) матеріалів таких вимог не встановлено.

¹ Блинов В.М. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам. — М.: Юрид. лит., 1968. — С. 44–45, 47–48.

5. Нововиявлені обставини можуть бути виявлені не інакше, як за допомогою перевірки або проведення окремого розслідування.



Наприклад, рішення було винесене суддею господарського суду на підставі документа, фальсифікація якого згодом була доведена відповідним вироком суду. Тобто, факт фальсифікації не міг бути виявленим, якби не розслідування кримінальної справи.

6. У випадку визнання обставин нововиявленими вони є підставою для скасування судового акта тільки тоді, коли вони спричинили допущення судової помилки, тобто призвели до винесення неправосудного судового акта. Якщо докази (матеріали) визнані повими (додатковими), то суд має право скасувати судові рішення як унаслідок допущеної помилки, так і у випадку, коли помилки допущено не було.

7. За наявності нововиявлених обставин необхідно звертатися до того господарського суду, що раніше вже розглядав цю справу. Нові (додаткові) матеріали є підставою для звернення зі скаргою до вищестоящего господарського суду.

8. При відновленні справи у зв'язку з нововиявленими обставинами виникає необхідність знову в повному обсязі розглянути справу по суті, дослідивши всі фактичні обставини в цілому. Проте наявність нових обставин вимагає лише здійснення нової юридичної оцінки встановлених і неоспорюваних фактичних даних, тобто розглядати справу по суті потреби немає.

Таким чином, необхідними ознаками нововиявлених обставин є:

- 1) наявність таких обставин під час розгляду справи;
- 2) ці обставини не могли бути відомі заявникові та господарському суду під час розгляду справи;



Наприклад, за рішенням господарського суду на відповідача було покладено зобов'язання сплатити грошові кошти за договором, але пізніше цей договір був визнаний недійсним.

- 3) ці обстави є істотними для справи.



У постанові ВСУ від 23 жовтня 2007 р. у справі № 6/168 вказано: «нововиявленими можуть бути визнані лише особливо значущі, істотні обставини, тобто такі обставини, обізнаність суду щодо яких при розгляді справи забезпечила б ухвалення цим судом іншого рішення»¹.

Таким чином, нововиявлені обставини в господарському судочинстві — це матеріально-правові факти, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, третіх осіб чи прокурора, а також інші факти об'єктивної дійсності, що існували в період первинного провадження у справі, мають істотне значення для правильного вирішення справи, але були виявлені та достовірно встановлені після прийняття в господарській справі відповідного акта право-

¹ Постанова Верховного Суду України від 23.10.2007 р. по справі № 6/168 // Юридическая практика. — № 3. — 15.01.2008. — С. 15.

суддя у зв'язку з тим, що про них господарському суду та заявникові було невідомо внаслідок навмисної фальсифікації цих матеріалів або з інших причин.

Днем виникнення нововиявлених обставин слід уважати день, коли вони стали або повинні були стати відомі заявникові. Якщо нововиявлена обставина, пов'язана з вироком або рішенням суду, днем виникнення такої обставини вважається день набрання законної сили вироком або рішенням суду.

§ 2

Підстави та умови перегляду судових актів за нововиявленими обставинами

Чинний ГПК України у ст. 112 надає такий перелік підстав для перегляду судових актів за нововиявленими обставинами.

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення (вони можуть полягати в завідомо викривленому вигляді фактів, зміні смислу сказаного або написаного, замовчуванні про те, що міститься в оригіналі, та обов'язково мають бути підтверджені в установленому законом порядку);

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді в учиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення (такі дії є заподіянням істотної шкоди матеріального або нематеріального характеру вказаним у законі суспільним відносинам);

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. Адже господарський суд не вирішує в судовому засіданні питання законності і конституційності нормативно-правових актів, презюмуючи, що до скасування таких актів у встановленому порядку вони є дійсними і законними, доки не доведено іншого.

Перелік нововиявлених обставин є вичерпний. Адже за відсутності спеціальних ознак, зазначених у наведених п.п. 2–4, це в будь-якому разі мають бути зазначені у п. 1 істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі на час розгляду справи.

Право на подання заяви про перегляд судового акта за нововиявленими обставинами виникає і зберігається в господарському процесі за наявності необхідних умов — передумов цього права. Можна виділити три групи таких передумов: об'єктивні, суб'єктивні та формальні. Кожна з цих груп містить кілька умов,

причому відсутність хоча б однієї з них тягне неможливість використання особою права на звернення до господарського суду для перегляду судового акта за нововиявленими обставинами.

Передумови об'єктивного характеру не залежать від волі зацікавлених осіб та господарського суду. Це умови, які склалися об'єктивно і забезпечили право на звернення.

До об'єктивних передумов слід віднести:

1) наявність об'єкта перегляду (обов'язковий попередній розгляд господарської справи тим самим судом та прийняття ним судового акта у справі) — винесене судом рішення, ухвала, постановва, що набрали законної сили;

2) наявність обставин, що мають істотне значення для справи та не були відомі заявнику та господарському суду під час прийняття судового акта;

3) докази встановлення нововиявлених обставин — наприклад, вирок суду, що встановлює вину особи, яка здійснила фальсифікацію;

4) дотримання місячного строку з дати встановлення обставин (подання клопотання про відновлення строку в разі його пропуску). Датою встановлення обставин є дата винесення вироку судом, дата скасування законодавчого акта, на який посиляється господарський суд у своєму рішенні, причому лише за умови, якщо в акті, яким скасовано чи змінено попередній, зазначено про надання йому зворотної сили¹ й інше. У разі пропуску зазначеного строку заявник має до заяви про перегляд справи за нововиявленими обставинами додати вмотивовані пояснення пропуску відповідного строку.

Суб'єктивною умовою є належність суб'єкта оскарження до кола осіб, яким законом надано право подати заяву про перегляд справи за нововиявленими обставинами (відповідно до ст. 113 ГПК України — сторона, прокурор чи третя особа).

Для звернення до господарського суду із заявою про перегляд судового акта за нововиявленими обставинами необхідно також виконати низку умов щодо оформлення заяви, порядку її подання та додатків до неї.

До формальних передумов належать:

1) дотримання форми і змісту заяви.

Чинний ГПК України встановлює обов'язкові вимоги, за відсутності яких заяву може бути повернено, оскільки без певних реквізитів і даних прийняття та розгляд такої заяви не є можливим. Зокрема, мова йде про вказівку на дату оскаржуваного судового акта та номер справи, назву господарського суду та прізвище судді, що прийняв первинний судовий акт, реквізити заявника та відповідача у справі тощо. У заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для перегляду судового акта;

¹ Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: Роз'яснення президії ВСУ від 21.05.2002 № 04-5/563.



Наприклад, господарський суд Одеської області у справі між ДСК «Чорноморське морське пароплавання» та СПД — фізичною особою О.В. Коренюк про стягнення 14 018,28 грн прийняв заяву О.В. Коренюк, у якій містилося посилання на наявність нововиявлених обставин без їх обґрунтування. У судовому засіданні таких обставин також подано не було, а заявниця посилалася на «порушення судом при винесенні рішення норм процесуального права, а саме ст.ст. 25, 32 ГПК України та неправильну оцінку судами наявних у справі документів та обставин справи». Тому господарський суд в ухвалі від 17 квітня 2009 р. відмовив у задоволенні заяви, справедливо зазначивши, що ці «факти вже були досліджені та їм була надана юридична оцінка».

2) дотримання порядку подачі заяви.

Основним елементом дотримання порядку подачі заяви є правильне визначення суду, в який її може бути подано — це місцевий господарський суд, який ухвалив рішення, або апеляційний суд чи суд касаційної інстанції, якими змінено або скасовано судові рішення суду першої інстанції;

3) наявність належного доказу сплати державного мита в порядку та розмірі, встановлених чинним законодавством України;

4) наявність доказів надіслання копії заяви і доданих до неї документів іншим сторонам.

Ще раз необхідно звернути увагу на те, що відсутність будь-якої зі вказаних умов перешкоджає реалізації права заявника на відновлення господарської справи за нововиявленими обставинами.

§ 3

Порядок перегляду судового акта господарського суду за нововиявленими обставинами

Відновлення розгляду господарської справи за нововиявленими обставинами має свої особливості не тільки стосовно підстав порушення провадження, а й щодо учасників, строків, порядку перегляду та результатів такого перегляду.

Відповідно до ч.ч. 1 і 2 ст. 114 ГПК України рішення, ухвали і постанови, що вступили в законну силу і прийняті господарським судом першої інстанції, апеляційним або касаційним господарським судом, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами судом тієї інстанції, якою прийнято або змінено судові рішення.

Тому специфічною характерною рисою перегляду рішення господарського суду за нововиявленими обставинами в цьому випадку є те, що скасувати або змінити судовий акт може не вищестоящий господарський суд (як в інших видах перегляду), а сам суддя, який уже розглядав раніше зазначену справу (тобто своє власне попереднє рішення в цій справі).

Хоча у ст. 113-1 ГПК зазначається, що ухвала про прийняття заяви про перегляд рішення господарського суду та відповідне

місце та час слухання справи направляється господарським судом сторонам та прокурору, ці положення закону мають тлумачитися поширювально — про час та місце розгляду заяви повідомляються також треті сторони.

Що ж до пасивних учасників процесу (експерт, перекладач, посадові особи й інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів), вони можуть бути викликані ухвалою суду в разі необхідності.

Чинний ГПК чітко не врегулює етапи провадження з перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Але фактично їх можна поділити на такі:

1) внесення заяви про перегляд судового акта за нововиявленими обставинами;

2) розгляд господарським судом отриманих матеріалів і вирішення питання про відновлення розгляду справи;

3) задоволення заяви та ухвалення нового рішення чи відмова в задоволенні заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Виходячи зі змісту ч.ч. 1 і 2 ст. 114 ГПК України, у разі виявлення підстав для зміни або скасування судового рішення, які передбачені відповідними нормами ГПК України, господарський суд має навести такі обставини у своєму рішенні, постанові, ухвалі, які можуть бути оскаржені.

За результатами перегляду судового акта за нововиявленими обставинами господарський суд приймає:

1) рішення — у разі зміни або скасування рішення;

2) постанову — у разі зміни або скасування постанови;

3) ухвалу — у разі зміни або скасування ухвали або залишення рішення, ухвали, постанови без змін.

Рішення, постанова, ухвала, прийняті за наслідками перегляду судового акта за нововиявленими обставинами, можуть бути оскаржені і переглянуті за загальними правилами. Наприклад, при перегляді рішення за нововиявленими обставинами апеляційним господарським судом його акт може бути оскаржений у касаційному порядку Вищим господарським судом України протягом 20 днів із дня набрання постановою законної сили.

При цьому має враховуватися, що лише апеляційний господарський суд (ч. 1 ст. 101 ГПК України) має право аналізувати нововиявлені обставини на підставі певних доказів (матеріалів). А тому, якщо в ході розгляду справи в касаційній інстанції буде доведено наявність у справі нововиявлених обставин, суд касаційної інстанції за загальним правилом направляє справу на новий розгляд до місцевого господарського суду й ін.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення нововиявленим обставинам.

2. У який суд необхідно звертатися для перегляду рішення за нововиявленими обставинами?

3. Назвіть осіб, які мають право звернутися з заявою до господарського суду.

4. Які існують передумови права на перегляд постанови за нововиявленими обставинами?

5. Хто може брати участь у перегляді судового акта за нововиявленими обставинами?

6. Назвіть етапи провадження за нововиявленими обставинами.

7. Чи є різниця між нововиявленими та новими обставинами?

Розділ 20 ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ТРЕТЕЙСЬКИМИ СУДАМИ І МІЖНАРОДНИМ КОМЕРЦІЙНИМ АРБІТРАЖЕМ

§ 1

Поняття та значення третейського (арбітражного) розгляду господарських спорів

Частина 2 ст. 12 ГПК України передбачає право сторін передати підвідомчий господарським судам спір на вирішення третейського суду (арбітражу). Третейський розгляд господарських спорів, відповідно до вказаної норми, може здійснюватися двома недержавними органами — третейським судом та міжнародним комерційним арбітражем.

Норма про можливість передання господарського спору на третейський розгляд є одним із проявів принципу диспозитивності господарського процесу. Згода сторін спору щодо передання спору на розгляд третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу) не є відмовою від права на звернення до господарського суду за захистом права чи охоронюваного законом інтересу. Як зазначається в Рішенні Конституційного Суду України від 9 липня 2002 р. № 15-рп/2002 у справі про досудове врегулювання спорів, обрання певного засобу правового захисту, в тому числі й досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує. Таким чином, якщо договором передбачено передання підвідомчої господарському суду справи на вирішення третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу), це не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.



Так, Судова палата у господарських справах ВСУ у постанові від 11 червня 2002 р. у справі за позовом компанії «Вестерн Ен-Ай-Ес Ентерпрайз Фонд» до АТЗТ «Сонола» про стягнення боргу зазначила, що у вирішенні спору з питань, які є предметом укладеної між сторонами спору арбітражної угоди (застереження), господарський суд повинен припинити провадження у справі, якщо є заперечення однієї зі сторін щодо вирішення спору в господарському суді.